

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата психологічних наук, доцента, доцента кафедри психології та психотерапії Українського католицького університету Семків Ірини Ігорівни на дисертацію Валерії Олексіївни Лазаренко на тему «Переконструювання просторової ідентичності внутрішньо переміщених осіб засобами ментального картографування», представленій до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 – психологія

Актуальність обраної теми.

Дослідження проблеми внутрішнього переселення у контексті переконструювання просторової ідентичності є актуальним на сучасному етапі розвитку громадянського суспільства в Україні, адже соціально-психологічний стан та адаптація осіб, які проживали на територіях де сьогодні ведуться бойові дії повинен бути одним із пріоритетів як Української влади так і громадськості. З огляду на вимушеність переселення осіб з окупованих територій можна спостерігати, що вони переживають подвійну психологічну травматизацію: одна частина якої пов'язана з травмою військових дій, а інша – з вимушеним переселенням, та втратою суб'єктності у цьому контексті.

Актуальність дисертації визначається також застосуванням дисертанткою методу ментального картографування, який може мати не лише діагностичне, але й терапевтичне значення. Цей підхід суттєво збагачує роботу, та як сказала, вносить певний новий виток у дисертації соціально-психологічної тематики, адже відображає поєднання соціальної психології та психотерапії.

З цих позицій дисертація Лазаренко В.О. є актуальною, своєчасною і важливою для психології оскільки у ній на підставі валідних та надійних методів дослідження висвітлені положення щодо ролі та значення переконструювання просторової ідентичності внутрішньо переміщених осіб засобами ментального картографування.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію Лазаренко В.О. виконано в межах науково-дослідної роботи лабораторії психології мас і спільнот Інституту соціальної та політичної психології НАПН України «Психологічні стратегії адаптації спільноти до умов і наслідків воєнного конфлікту» (2016–2018 рр.) – державний реєстраційний номер теми 0116U003300

Наукова новизна практичне значення

На підставі аналізу великої кількості вітчизняної та зарубіжної літератури та проведеного емпіричного дослідження дисертантка розкрила зміст нарративу місця і простору внутрішньо переміщених осіб за допомогою методу ментального картографування; пояснила особливості привласнення простору; визначила психологічний зміст просторових ідентичностей ВПО. Що найбільш важливо, так це те, що Лазаренко В.О. здійснила великий об'єм роботи присвяченої картографуванню, яка на мою думку може мати поряд із дослідницьким також і позитивне терапевтичне значення.

Структура

Тема дисертації «Переконструювання просторової ідентичності внутрішньо переміщених осіб засобами ментального картографування» розкриває аспекти конструювання та переконструювання ідентичності осіб, що зазнали травматичного досвіду переселення, у їхньому просторовому аспекті, який зазвичай залишається поза увагою психологічних досліджень.

У вступі до дисертації коректно та виважено представлені актуальність теми, об'єкт, предмет дослідження, сформульовано мету й завдання, що цілком відповідають обраній проблематиці та змістовно розкриті як у теоретичній, так і у практичній частині роботи. Цілком переконливими виглядають теоретико-методологічна база дослідження та обґрунтування методів.

У першому розділі дисертації, досліджуючи багатоаспектну проблему конструювання та перекоструювання просторової ідентичності осіб, травмованих вимушеним переселенням внаслідок воєнних дій, здобувачка виходить з того, що переосмислення себе та власної ідентичності є водночас і наслідком травмивного досвіду, і способом його подолання. Лазаренко В.О. влучно використовує міждисциплінарний підхід та приділяє необхідну увагу роз'ясненню та тлумаченню психологічного змісту основних конструктів дослідження, таких як «простір», «місце», «місцева ідентичність», а також наголошує на важливості дослідження сенсу поняття «дім» для конструювання моделі просторової ідентичності особи.

Окремо авторка відзначає нарративну природу процесу конструювання ідентичності особи та аналізує можливості використання нарративного підходу для подолання розривів в автонаративах ВПО. Варто відзначити, що дисертантка використовує нарративний підхід не тільки для наукового аналізу, а й при побудові власного тексту. Такий стиль викладу сприяє включенню читача у роботу та цілком відображає сучасні тенденції у психологічній науці.

У другому розділі роботи висвітлено методичні та організаційні засади дослідження процесу перекоструювання просторової ідентичності ВПО, визначено та охарактеризовано вибірку дослідження; представлено статистичний аналіз результатів вивчення особливостей ідентичностей ВПО.

У третьому розділі роботи, цілком присвяченому засадам та особливостям використання методу ментального картографування, здобувачкою вдало обґрунтовано необхідність використання у психологічній науці та практиці цього ще недостатньо відомого в Україні методу. Також у цьому розділі продемонстровано особливості застосування цього методу та інтерпретації отриманих даних, що може бути в подальшому використано у практичній роботі психологів.

Четвертий розділ роботи дає комплексне уявлення про процес трансформації просторових ідентичностей внаслідок творення респондентами нарративу про переселення. Окрему увагу приділено питанням формування у ВПО відчуття «бездомності» та «екзистенційної відчуженості», які слугують маркерами психологічної травми, отриманої від вимушеного переселення. Узагальнюючи отримані дані, авторка констатує, що «бути переселенцем» для респондентів означає поєднання трьох компонентів: прожитого досвіду вимушеного переїзду у незнайоме місто, ідентифікації себе зі спільнотою, об'єднаною таким досвідом (реальною чи уявною), та багатовимірною відчуженістю «позбавленості дому». У розділі показано, що, залежно від домінуючих копінг-стратегій та часових орієнтацій респондентів, заявлений у назві розділу перекоструювальний потенціал ментального картографування може мати різний вияв, та сприяти як усвідомленню множинності ідентичностей, так і просторовій локалізації травми.

Окремо варто відзначити, що, незважаючи на переважання якісних методів дослідження у роботі, отримані результати загалом співвідносяться із моделлю соціально-психологічної адаптації спільноти, отриманою колективом українських науковців Інституту соціальної та політичної психології НАПН України. Особливої уваги заслуговує орієнтація на практичне використання результатів роботи та терапевтичний потенціал запропонованого дисертанткою методу ментального картографування при роботі із особами, що зазнали травмивного досвіду.

Висновки, зроблені в дисертації, співвідносяться з поставленими завданнями, змістовно на якісному рівні узагальнення відтворюють отримані результати як теоретичного, так і емпіричного дослідження. Додатки коректно доповнюють зміст дисертаційної роботи. Основні положення і результати дисертації викладено у 13 публікаціях авторки, в тому числі двох – у журналах, що входять до першого квартилю видань із галузі знань у наукометричній базі Scopus, що свідчить про серйозну і кропітку працю В.О. Лазаренко над досліджуваною проблемою.

Як особливу позитивну властивість дисертації можна додатково відзначити наукову сміливість дисертантки, яка вправно та цілком обґрунтовано обирає якісну методологію

свого дослідження. Також серед переваг роботи Лазаренко В.О. слід відзначити екологічність її підходу до проведення дослідження із спільнотою травмованих особистостей, та влучне використання мінімально інвазивного методу ментального картографування. Завдяки такому підходу можна говорити і про практичну значущість результатів даної роботи, які можуть лягти в основу майбутніх програм соціальної адаптації та тренінгових курсів для ВПО.

Таким чином, ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи та основними науковими працями дисертантки засвідчує актуальність обраної теми дисертації, а коло вирішуваних завдань є таким, що сприяють розкриттю теми та досягненню мети дослідження. Матеріали дисертації пройшли апробацію на численних конференціях, колоквиумах та воркшопах в Україні та за кордоном. Теоретичні положення і висновки, представлені в дисертації, характеризуються беззаперечною науковою новизною, сформульовані логічно, чітко та повністю відображають її науковий внесок у розв'язання проблеми переконструювання просторової ідентичності ВПО.

Дисертаційна робота Лазаренко В.О. є результатом самостійних досліджень здобувача і не містить ознак порушення норм академічної доброчесності.

Результати дослідження доповідались на наукових конференціях та висвітлені у публікаціях.

Зауваження щодо змісту.

Разом із тим, є низка зауважень та пропозицій до роботи, які ніякою мірою не применшують внеску дослідниці, і не впливають на кінцевий висновок.

1. У першому розділі роботи не вистачає концептуального пояснення розуміння соціальної ідентичності. Загалом результат теоретичного аналізу видається недостатньо структурованим: чітко не зрозуміло, якими саме є соціально-психологічні особливості внутрішнього переміщення для українського контексту.

2. У зв'язку із введенням окремого розділу про використання методу ментального картографування як основного методу дослідження видається порушеною логіка наукового викладу: зокрема, результати кількісного аналізу передують опису процедур, які застосовувалися для збору даних методом картографування, хоча ці процедури застосовувалися першочергово. Розділ як такий видається доволі перенасиченим оглядово-історичною інформацією як для методологічної частини. Можливо, цю інформацію варто було б використати у теоретичному блоці.

3. У другому розділі роботи зазначається, що вибірка дослідження складала 25 респондентів, з них 14 осіб жіночої статі та 11 осіб чоловічої статі. Втім, аналіз ментальних карт не охопив гендерного аспекту створених зображень. Ймовірно, їх урахування змістовно поглибило б виявлені дисертанткою патерни трансформації просторової ідентичності ВПО, та прояснило би деякі аспекти застосування методу ментального картографування у роботі психологів-практиків.

Висловлені зауваження стосуються лише окремих положень роботи і не знижують позитивної оцінки дисертації.

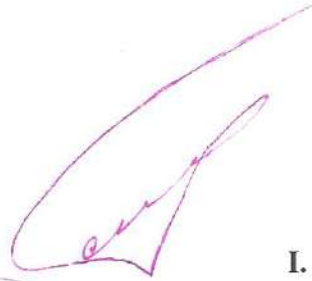
Висновок.

Виклад матеріалу дисертантка здійснює логічно, послідовно та зрозуміло, матеріали дослідження добре проілюстровано таблицями та рисунками у основному тексті та додатках. Робота містить обґрунтовані наукові положення та висновки, які характеризуються новизною та практичною значимістю. Пропоновані дисертанткою положення досить повно висвітлюються у публікованих нею статтях у фахових виданнях та наукометричних виданнях.

Загалом, враховуючи актуальність обраної теми дослідження, його структуру, зміст, наукову новизну одержаних результатів, а також їх практичне значення для науки і практики, дисертаційну роботу «Переконструювання просторової ідентичності внутрішньо переміщених осіб засобами ментального картографування» слід вважати самостійним завершеним науковим дослідженням, яке виконане на належному науково-теоретичному і

методичному рівні, має комплексний та логічний характер, містить положення, що характеризуються науковою новизною та заслуговують на практичну реалізацію і яке відповідає всім вимогам рівня наукової кваліфікації здобувача, що зазначено у Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії (Постанова КМУ «Про проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії» від 06 березня 2019 р. №167), а її авторка, Лазаренко Валерія Олексіївна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 - психологія.

доцент кафедри психології та психотерапії
факультету наук про здоров'я
Українського Католицького Університету
кандидат психологічних наук, доцент

І. І. Семків

ПІДПИС Семків І.І.
ПОСВІДЧУЮ
ФАХІВЕЦЬ ВІДДІЛУ УПРАВЛІННЯ
ПЕРСОНАЛОМ Мисюк І.О.

